

GAZETA TRANSILVANIEI.

Gazet'a ese de 2 ori: Mercuria si Duminea, F6i'a, candu concedu ajuto'riele. — Pretiulu: pe 1 anu 10 fl. pe 1/4 3 fl. v. a. Tieri esterne 16 fl. v. a. pe unu anu séu 3 galbini mon. sunat6ria.

Brasiovu 25/13 Augustu 1866.

Se prenumera la postele c. r., si pe la DD. corespondenti. — Pentru serie 6 cr. Tacs'a timbrala a 30 cr. de facare publicare.

MONARCHIA AUSTRIACA

Transilvani'a.

Centralismulu, dualismulu, federalismulu.

De aru avea foile romanesci politice si ne-politice numai atati cititori, cate cole s'au implutu si tiparitu de 17 ani inc6ce mai alesu in limb'a germana despre centralismu, dualismu si federalismu, atunci nesmintitu ca publiculu loru ar trece departe preste una suta mii. Si crede cineva ca cu atata s'au lamuritu ideile, ca 6menii s'au intielesu, ca acum se scie sub ce felu de sistema gubernementala potu fi cetatienii de statu ai imperiului austriacu mai fericiiti? Déca 6menii aru fi ajunsu la atata pricepere, apoi mai ca nici resboiulu din estimpu nu se intempla de locu, séu déca, atunci elu de siguru ca erá se ésa cu totulu altmintrea. In acésta ne'atielegere se afla caus'a, ca mii de rane de ale celoru puscoti, taiati ori intiepati inca nu s'au vindecatu, ca pacea inoa nu s'a incheietu nici ratificatu cum se cade, si diarietale cele mai multe impreuna cu o parte a publiculu intorcendu'si faci'a de catra crânce-niile bataliiloru, se reapuca cu t6ta nerabdarea de luorare pacii, intre acestea si de proiepte, dupa care ar fi a se reorganisa imperiulu.

Dela 1851 pana la 1860 staturamu sub unu centralismu austriacu si sub unu dualismu austro-germanu (Vien'a-Francfurt). Dela Oct. 1860 pana la 23 Febr. 1861 ne leganaramu intre t6te trei sistemele si in t6te partile, éra ametiél'a capeteloru erá de compatimitu. (Citesce Diplom'a din 20 Oct. si t6te prean. bilete.) Veni apoi patent'a din 23 Febr., carea mai lamuri in catva ideile, inse nu le impacá. Acea legé fundamentala lasá dualismulu cu Germani'a neatinsu, cá si cum adica pop6rale monarchiei n'aru avea in privinti'a aoluiasi nici unu votu, sterse mai de totu dualismulu austro-ungurescu, pentruca concesionile, séu déca mai vrei drepturile fundamentale recunoscuta Ungariei din constitutiunea veche le recun6scea dupa unu felu de o analogia 6recare si Transilvaniei, si Croatiei cu Slavoni'a; de alta parte inse aceeaasi patent'a se incercá multu a impacá sistem'a centralistica cu cea federalistica, pentruca déca unitate a ministeriulu si senatulu imperialu intregitu (weiterer) cu t6te atributiunile sale erá adeveratii representanti ai adeveratulu centralismu, apoi cei trei cancelari si multimea dieteloru mari si mici ce au fostu alt'a, decatu concesioni facute federalismulu si reprezentat6re ale sistemului federalistic, pe care centralismulu parlamentaru genuinu, leitu, de ecs. precum este acela in Franci'a, in Spau'a, in Britani'a si acum in Itali'a etc. nu le ar fi suferitu odata cu viét'i'a, ci le-ar fi desfiintiatu intre sunete de tobe si trimitie dicendu cetatieniloru de statu: Éca ministeriulu vostru, éca si parlamentulu vostru colu in capital'a imperiulu, uniculu si singuru mantuitoru.

Toti cati au sberatu si mai sbéra asupra patentei din Februaru cá centraliste, ba si cá absolutiste perabsolutum, n'au sciutu si nu sciuce vorbescu. Celu care vrea se'si faci'a idea de centralismu, se fia siediutu macar cate 5—6 luni in Franci'a séu in Rusi'a. Cei carii strigá intre anii 1861 si 1865 in contra absolutismulu, au fostu si uitatu de cumplitu absolutismu alu lui Schwarzenberg-Buol-Bach-Thun, si n'au nici macar o idea bolnava despre absolutismulu rusescu, neapolitanu etc.

Un'a este centralismulu si cu totulu altu ceva este absolutismulu. Centralismulu din natur'a sa se póte impacá prea bine cu libertatea constitutiunala, ba tocma acésta pretinde spre odichnirea propria, cá potestatea esecuti'va sancționata prin legi se se concentre in-

tr'o singura pers6na fisica séu morala, éra nu in mai multe, in catu se nu soii de caré se te tii. Din contra absolutismulu cu libertatea constitutiunala nu va potea pacta nici odata; acestea doua nu se sufere cá foculu cu ap'a.

Intrebati pe matematici si pe fisici, déca póte fi in universulu intregu macar unu atomu fara centru. Intrebati inse si pe barbati de statu chiaru ai republicei federative nordamericane, déca póte esista in lume vreunu statu fara centru, cum si déca póte avé unu obieptu, séu unu statu doua centre; intrebati' pentruce versara ei patru ani sangele dela mai bine de doua mili6ne concetatieni; pentruca o parte a federatiunii cercase abaterea dela centru si cautarea de altulu.

Apoi dara ce vina i se afla totusi constitutiunii austriace din Februaru? Éca ce. Constitutiunea din Februaru pastrase in capulu meseloru — ca de diis minorum gentium nu vorbimu — barbati prea peste mesura multi din sistem'a veche, 6meni ai trecutulu, carii cu ideile constitutiunale nu se mai potu impacá in t6ta viét'i'a loru. Nu este vin'a loru, ei n'au inoatru, densii asié au crescutu si in acea sistema au imbatranitu, apoi inse sciti ca cutare invetiatu mare alu Germaniei a disu: Der Mensch ist ein Gewohnheitsthier. Acésta impregiurare inse aduce cu sine, ca sistem'a introdusa in Februaru 1861 indata din capulu loculu oochetá prea multu cu absolutismulu, ca ea se 'ncercá a re'mpinge pe cor6na in ogasiele vechi pe temeintu §-lui 13. Afara de acésta constitutiunea din Februaru facuse sistemului federalistic concesioni prea de totu mici, in catu erá intru adeveru de ecs. in ramur'a finantialoru unu lucru tragicomicu a vedé, oum in altulu senatu imperialu se ocupa cu votarea unoru sume bagetale destinate pentru unele sc6le normale, séu pentru cate o temnitia din cutare provinci6ra departata; éra de alta parte cele trei cancelarii de curte erá p'aci se devina nesce simple birouri ale ministeriulu de statu si totu in acela timp gubernel6 n6stre provinciale incepusera a scapata la rol'a de Statthaltere de sub Bach, de a fi nesce simple indeplint6re de porunci, din care cauza au si trebuitu se se nasca unele conflicte aprige.

De nu aru fi mai fostu si alte scaderi, acesteia inca erá prea de ajunsu, pentruca sistem'a din Februaru se nu o póta duce mai multu decatu o a dusu.

Cu t6te acestea ar fi dupa a n6stra parere o retacire mare a condamna si delatura neconditiunatu totu ce se coprinde in constitutiunea ootroata la 1861. Despre aceea se póte dice cu totu dreptulu ceea ce s'a disu mai adesea despre constitutiunea Angliei: Sunt mala mixta bonis. Acea constitutiune are se delature pe barbati treoutulu in interesulu monarchiei si chiaru in alu loru; are apoi se faci'a unele concesioni esentiale la principiulu federalismulu, pentruca asié se restatoréscá drépt'a oumpana intre centru si intre radietale cerculu, care astadi este turburatu si nu'si gasesce repaosu; totuodata se ingrijéscá prin o lege fundamentala, cá nici o natiune din cate merita numele acesta, adica cate au istori'a si literatu'a loru, se nu póta impedece pe alt'a in desvoltarea ei mai departe, — asié apoi acea constitutiune póte avé viitoru frumosu. Din contra unu federalismu destramatu din capulu loculu, séu unu dualismu sub care sta ascunsu centralismulu absolutu, potu avé in urm'a loru anarchi'a si revolutiunea, dupa aceea firesce absolutismulu celu mai ferosu, de care t6te se apere cerulu pre t6te tierile acestea.

Programetale cele mai noua ale aceloru trei partite politice inca nu sunt cunoscuta, mai domnesce inca unu mare chaos in ele. Ceea ce arimu deocandata este, cumca federalistii

ceru, cá in monarchi'a intréga se se faci'a sub aceeaasi cor6na trei grupe de tieri contopite, adica: 1. Galiti'a cu Cracovi'a si Bucovin'a 5 mili6ne loc. grupa pol6na. 2. Boemi'a, Moravi'a, Silesi'a cu 5²/₃ mili6ne grupa boema. 3. T6te celelalte tieri ereditarie incependu din Austri'a de diosu pana in marea adriatica cu 6 mil loc. grupa germana. De alta parte Ungari'a cu Transilvani'a, Croati'a, Slavoni'a, Dalmati'a, contopite la unu locu se faci'a o singura grupa, o singura Ungaria cu 14 mili6ne locuitori, séu precum se esprima „Kol. K6zl.“ cu 14 mili6ne maghiari si cu centrulu in Bud'a-Pest'a. — In acestu casu, adauga unii federalisti, centrulu imperiulu intregu inca ar cadea in Bud'a-Pest'a, prin urmare cas'a locuitoru inca ar veni acolo.

Din contra Deákistii din Ungari'a se tienu si pana astadi strinsu de dualismulu celu mai aprigu intru intielesulu cun6scuteloru adrese dietale.

Este bine, cá romanii inca se tienu sama si se urmaréscá cu t6ta luarea-amiante asemenea programe si totu demersulu lucruriloru, pentruca se nu mai patia éra si vreo surprisa neasteptata.

G. Baritiu.

Brasiovu 24 Aug. (15 regimente de pedestrima si alte trupe.) Atatu in 1859 catu si estimpu cateva diaria, intre care vreo doua si romanesci din Principetale unite au avutu obrasnicia de a'si bate jocu de portarea in batalii a trupeloru austriace si ale descrie cá lipsite de barbatia si curagiu. Dn. I. Eliadu scriesese inainte cu vreo 26 ani mi se pare in Curierulu de ambe secese, ca natiunile banor6te totudeanua sunt bajoc6r6se. Noi acésta nu o dicemu, oi sustienemu numai atata, ca diarietale banc6te si de spiritulu si de bani sunt bajoc6r6se; caus'a este, ca unele cá acelea inca numai ou portarea unu limbagiu de carciune mai spera a'si tiené sufletulu in 6se.

Si 6re au judecatu diarietale straine de carciuna, ca batendu'si ele jocu de armat'a austriaca isi batu jocu de a ceea a pop6ra, din alu caroru sinu se sc6te acea armata. Din diece pop6ra ale monarchiei austriace abié 'mi veti numi pe doua, despre care se cutesi a dice, ca spiritulu de ostasiu nu le este innascutu si ca'i lipsece singuru si numai desvoltarea lui. Dara judecat'au si acelea condeie romanesci care au defaimatu armat'a austriaca, cumca ele cu aceea defaima si plesnescu in facia pe insasi natiunea loru? Preste siepte dieci mii de romani se afla de ecs. in timpulu de facia sub arme in 6stea austriaca. Catorva regimente si batali6ne compuse parte mare din romani séu numai din romani, le detera insii dusmanii cele mai stralucite adeverintie de o bravura din cele mai rare in lume. Inse mani'a sortii si comand'a rea se nu se asorie pop6raloru si nici trupeloru. Francii trecu de cei mai buni ostasi in Europ'a, si totusi d6mne, cate sute de batai au mai mancatu si ei numerandule numai de 150 ani inc6ce dela anglii, austriaci, prusiani, rusi, tocma si dela spanioli. Aducetive aminte de dilele lui Malborough si ale lui Eugenu de Sabaudi'a, de bataile lui Fridericu II, de Wellington in Spani'a 6 ani in contra lui Napoleonu, de flot'a francéseca nimioita de doua ori la Abukir si Trafalgar, de archiducele Carolu la Aspern, de cumplitele desastre ale lui Napoleonu I. la Moskva, Smolensk, Berezina, la Lipsi'a (1813) si — la Waterloo.

Intr'aceea pentruca bajoc6ritorii se cun6sca si mai bine de ce 6ste isi batu jocu, lasati se consemnamu aici din cele 80 regimente de pedestrima dupa schematismulu ostasiescu incai pe acelea, care se complinescu din tieniturile locuite séu numai de romani, séu amestecate cu romani, adica din Transilvani'a, din o parte a Ungariei ou Banatulu si din Bucovi'a, ara-

tandu totuodata si cerculu séu tienutulu de intregire séu inrolamentu. Acelea regimente de pedestrima sunt 15 si adica dupa numirea lor: Imperatul Alecsandru alu Rusiei Nr. 2 cerculu de intregire la Fagarasiu in Transilvani'a.

M. duce de Mecklenburg-Strelitz Nr. 31 — Orlatu.

M. duce de Baden Nr. 50. — Alb'a Carolina.

Archiduce Carolu Ferdinand Nr. 51. — Clusiu.

Archiduce Enricu Nr. 62. — M. Osiorhein. Vilhelm III. rege de Oland'a (Niederlande) Nr. 63. — Bistriti'a.

M. duce de Sachsen-Weimar Nr. 64. — Deva. Regele Ludovicu de Bavari'a Nr. 5. — Satmare in Ungari'a.

Graf Gyulai Nr. 33. — Aradulu vechiu. Archiduce Iosifu Nr. 37. — Oradea mare. Dom Miguel Nr. 39. — Debretienu (partea dincoace spre Oradea romani).

Kellner de Köllenstein Nr. 41. — Cernauti in Bucovin'a.

Baronu Alemanu Nr. 43. — Versetiu in Banatu.

M. principe Nicolae Nr. 61. — Fortaréti'a Aradu in Ungari'a.

Archiduce Ludovicu Victoru Nr. 65. — Muncaoiu.

Afara de acelea 15 regimente mai sunt: Batalionulu de venatori Nr. 23. Statiune de depot Elisabetopole in Transilvani'a.

Batalionulu de venatori Nr. 28. — Alb'a Carolina.

Din aceleasi tieri si tienuturi mai merge unu contingentu insemnatoru la cateva regimente de calareti, la trupele de geniu, sapeurs, mineurs, la careusi'a armatei (Fuhrwesen).

Mai adaugemu si pe acea parte a granitariiloru din Banatu, pe unde sunt séu romani ourati, séu amestecati cu serbi, séu cu svabi colonisati acolo.

— In „Pester Lloyd“ au esitu pana alaltari din condeiulu unui ostasiu batrenu 12 articuli fórte interesanti despre armat'a austriaca. In aceiasi se ceru reforme radicale in crescerea poporului (pentru viét'i'a ostasiésca), in sistem'a de armare, in nutrire si imbracamente, reorganizarea stabulii generalu si a comandai. Cine póte se'i citésca. — B.

— Colonelulu baronu David Ursu de Margineni din districtulu Fagarasiului, comandantulu insulei si fortaretei Lissa, carea este chie'l'a marii adriatice, cavaleru alu ordinulu ostasiésca alu Mariei Teresiei inca din bataliile dela 1859 fù decoratu din nou de catra Majestatea S'a ou ordinulu corónei de feru clas. II cu decoratiunea belica pentru eroic'a aparare a insulei Lissa in contra intregiei flote italiene in dilele din 18, 19 si 20 Iuliu a. c.

Intru adeveru multi oficiiri s'au aflatu si din natiunea romanésca, carii au luptatu eroicesce pentru tron si patria si au facutu onóre mare natiunii oare i a nascutu, éra numele dlui D. Ursu e distinsu de catra Domnitorulu pentru meritele lui mai multu decat altii. Inse batali'a dela Lissa a si fostu un'a din cele mai maretie. Apoi éca ce dice deputatulu italianu P. C. Boggio, carele inca peri totu la Lissa, in un'a din cele trei scrisori aflate pe urm'a lui de dato 19 Iuliu sér'a: „Nu potemu nega, ci trebuie se recunóscem, ca opunerea inemioului este preste mesura poterósa. Sfarmarea bastioneloru, demontarea tunurilor, magazine de pulbere aruncate in aeru, focuri escate in fortarétia, nimicu nu l'a potutu descuragia.“

— (Dupa „Kr. Ztg.“) Ddnii G. Baritiu si advocatulu Dr. I. Ratiu petitionasera in 18 Iuliu la in. guberniu pentru concesiunea de a infiintia trei pana in patru bataliune de voluntari pentru apararea securitatii publice in Transilvani'a. Dupace inse intr'aceea in urmare prean. porunci infiintarea corpurilor de voluntari in Transilvani'a s'a revocatu, asié numitiloru propunatori li s'a incunoscintiatu in scrisu prin Esc. S'a Domnulu presiedinte alu r. guberniu transilvanu preanalt'a recunóscere imperatésca. —

Fagarasiu 23/11 Aug. Domnule Redactoru! Corespundintele anonimu din „Telegr. rom.“ Nr. 61 vrea se demintia si inca eclatantu pe coresp. dv. dela Turd'a, care disese ca de aici s'a cerutu si astadata ostasime spre a duce feciorii la sórte. Corespundintele din Turd'a are dreptu. In 14 Iuniu a. c. sub Nr. 2680 s'a facutu de aici aratare la in. guberniu, cumca

feciorii din cateva comune aru fi ascunsi si nu se voru arata la asentare. Deci dupace nu e sperantia, ca parintii lor ii voru aduce acasa, se cugeta ca va fi bine se se arate o sila morala (cu baionete?) si se face rugare, cá se se midilocésca dela comand'a militara unu despartimentu (2 companii?) de soldati. Dupa acésta se deschide corespundintia intre in. gubernu, in. comand'a generala si oficiolatu. In. Comanda a lucratu fórte intieleptiesce, ca n'a grabitu nicidecum cu esecutiunea, éra intr'aceea oficiolatu inca avù ocaziune de a seconvinge, cumca anume raporturile venite lui din cateva comune, precum N., V., D. etc. au fostu cu totulu pripite. Corespundintele din „Tel.“ avù ocaziune de a citi tóte acele acte, pentrucé 'si inchide ochii dinaintea lor? Acum se judece dnii cititori, la care parte este patim'a si tendentiositatea?

Asteptamu dela lealitatea „Tel. rom.“, cá se revóce invectiv'a din Nr. 61 in modu eclatantu*).

Ilie Palie.

Dela **Turd'a** si din tienutu avemu cu dat'a din 20 et 21 Aug. din diferite condeie cateva sciri si bunicele si fórte curióse. Secerisiulu a esitu mai bunu cá de midilocu, inse fiindca pana acum imblati (trierà) mai multu numai saracimea, pretiuri dupa care se te scii intoemi inca nu s'au defiptu, ci asié ceva este se se intemple numai in Septembrie. Papsioiulu dupa ploile din finea lui Iuliu si din Augustu inoa s'a reculesu si de va fi tómn'a buna, recolt'a va esi de midilocu. Numai vreo 3—4 sate campene voru simti si astadata lipsa mare.

In 19 si 20 fù cautatu nefericitulu Avramu Iancu precum cauti unu acu, anume in 20 mersera si pe la cate unu romanu dintre onoratori, pentrucá dóra l'aru gasi; ce e dreptu inse, ca cercetarii nu i se dete vreo forma strinsa oficiala, ci numai asié, more patrio, intrà de ecs. unu orasiénu unguru la orasiénu romanu L. B., cerú a intrá prin tóte chiliile, éra mai la urma dupa ce vediù totu, ii spuse cu tóta naitateata satésca, cumca elu a venitu cá se caute pe Av. Iancu si lanci, dupa aceea politisà catva asupra legiloru din 1848, pe care inse romanulu i le respinse in termini categorici, apoi se departà. Cu tóte acestea dumnealoru in 21 Aug. totu arestara pe — unu cersitoru, pe care 'lu luara dupa datina la protocolu, cá dóra din acelu ticalosu s'ar demasca unu Iancu; ei inse au patit'o acuratu cá polit'a c. r. din Brasiovu in Iuniu 1859 candu la Nr. 1 crediendu ca pune man'a pe Lud. Kossuth, arestase pe v. cancelariulu prusienescu din Bucuresci. Cu acésta ocaziune fù vorba multa in Turd'a de facutulu lanciloru in munti si de armarea poporului. Se crede ca articolulu celu iritatu alu lui Groza Colini dela Petrosiani publicatu in Gazeta Nr. 59, reprodu su apoi si criticatu in „Korunk“ si „Közlöny“ ar fi datu cea mai de aprópe ocaziune la spaim'a noua, ca in adeveru dn. G. Colini a si scrisu cá si unu desteptatu fara veste si sparietu din somnu, dupa care apoi se spariara si redactorii celoru doua diarie maghiare, éra ei alarmara dintr'odata pe publiculu lor.

Este adeveratu, ca din unele tienuturi romanii au cerutu armare de voluntari; acésta inse s'a intemplatu precum amu mai spusu in Nr. — dupa tóte formele, a colo in Clusiu, asié dioendu la nasulu celoru doi dni redactori, si s'au cerutu respicatu voluntari, carii se aiba a sta de a dreptulu sub comand'a c. r. din Sibiiu, éra nu sub alt'a particulara, cu oficii carii érá se se denumésca din regimentele ardeleni si se cunóscá pe deplinu limb'a ostasiloru, precum si din tinerimea gimnasiala si dela facultati pre catu timpu ar fi mai duratu resboiulu. S'au cerutu voluntari disciplinati, pentrucá se nu mai avemu nici o trebuintia de lanceri.

Inse am vrea se scimu, ce mai sunt acéstea fatiarii, prefacatorii, séu cum le dicu bucu-rescenii mófturi? Suveranulu a cerutu la timpulu seu dela popórale sale ajutoriu de voluntari. Romanii din cateva tienuturi inca aru fi voitu se'i dea acelu ajutoriu. Cá la 70 mii romani érá sub arme, amu fi voitu se'i mai damu, din cause fórte curióse, inca unu ajutoriu de vreo 7 mii, aici in patria, pe 2—3 luni, séu

*) Éca ce insémna a nu avé in tíera unu biletinu oficialu, in care tóte dispositiunile curatu administrative se se publice regulata cá in alte tieri. „Értésító“ din Clusiu nici pe de parte nu corespunde scopului. — Red.

dupa impregiurari si pe 1 anu. Si ce? inca totu mai voiesce cineva se opréscá pe romani dela portarea armeloru, pentruca asié tiénu Aprobatele? Rusinea si bajucur'a ómenimii.

Dintre secui inca au cerutu armarea dela gubernu si romanii au disu in Clusiu: „Bine este, se aparamu tíer'a cu totii.“ — Aristocratii sunt armati din crestetu pana in talpi, si cine le mai calca casele pentrucá se caute la ei armate, séu pe Bethlen, séu pe Berzenczey, Karaczay etc. etc.?

Tóta tómn'a si primavér'a trecuta se strigá pe la unele orasie mai alesu in serbatori: Éljen a magyar, veszzen az oláh és a német; éra in 21 si 23 Iuliu amu auditu noi insine, cum se strigá pe ulitiele Turdei: Éljen Kossuth, Garibaldi etc. Toti romanii au risu, mai ridu si astadi de asemenea descantaturi de ale unoru ómeni betivi; ei nici se temu, nici se prefacu ca se temu de asemenea demustratiuni desiuchiete, nu, pentruca consciint'a nu'i mustra de nimicu.

De altmintrea „Közlöny“ si „Korunk“ voindu a fi de buna credintia aru potea pune capetu la tóte mófturile acelea boieresci, déca siaru luá ostenél'a cá se publice petitiunile merse la Clusiu din Naseudu si din Turd'a in tréb'a voluntariloru, séu déca acelea nu, incai preanalt'a recunoscintia imperatésca venita petentiloru prin in. presidiu gubernialu nainte de acésta ou vreo diece dile, din care tóte s'ar afla, ca ce felu de armare au voitu romanii transilvani. —

— Totu dela Turd'a se serie, ca acolo in restimpu cá de 1 luna s'au otravitu cu catranitie (lemnusie de aprinsu) vreo optu fetitie cam intre 16 si 18 ani, cum si 1 femeia maritata si cu 3 prunci. Pentrucé? E de prisosu a spune. Dintre acelea nenorocite nici un'a nu a fostu romana. . . Turd'a are 7867 locuitori in 1678 case. Locuitorii sunt dupa confesiuni: 1165 r. cat., 1012 gr. cat., 417 gr. or., 70 ev. lut., 4269 ref. calv., 869 unitariani, 65 israeliti. Despre administrarea si polit'a Turdei, care se afla numai in mani unguresci, spuna adeverulu foile din Clusiu, pentrucá se nu ni se dice érási nóua ca amu vorbi din ura.

In cele din urma éca si o declaratiune privitóre la urgi'a depusa in „Telegr. rom.“ Nr. 61 din a. c.

Onorata Redactiune! Viediendu noi subscrisii ca in „Tel. rom.“ din 4/16 Aug. a. c. se trage la indoiéla lealitatea si onestatea corespundintelui nostru de aici, dechiaramu ca celea ce a scrisu dinsulu in „Gaz. Trans.“ din acéstea parti ale nóstre campene in lunile Iuniu si Iuliu sunt fundate pe adeveru si cá mai multe din acelea s'au scrisu curatu dupa informatiunile nóstre. — Turd'a 21 Aug. st. n. 1866.

Dr. Ratiu, Ioane Ramontiai, parochu in Síndu, Stefanu Colcieru, parochu in Mahaciulu, Leone Baritiu, proprietariu, Partenie Ratiu, proprietariu, Pavelu Medanu.

Clusiu 21 Aug. Esc. S'a Dn. conte Ludovicu Folliot de Crenneville presiedintele r. guberniu purcese eri diminétia la Vien'a. —

Alb'a Iulia 3/15 Aug. 1866.

Multu onoratele Redactiuni ale foiloru romane sunt rogate a republica urmatórea provocatiune:

P. T. Domni membri ai asociatiunei transilvane romane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu sunt rogati, cá venindu la adunare la Alb'a Iulia se caute respectivele bilete de buna primire la cas'a pretoriala Nr. 1 catulu teraneu.

Dela comitetulu de buna primire.

Aug. de Popu, presiedinte.

BANATU. Dn. Vinc. Babesiu despre scóle.

„Albin'a“ publica tocma acum unu articulu prea interesantu despre scóle; in acelasu e intretiesutu si unu memorialu elaboratu de dn. secretariu V. Babesiu la provocarea gubernului respectivu.

Dn. Babesiu este o capacitate din cele mai rare, totuodata ortodocsu cá oricare altulu fia chiaru din cleru, unu luptatoru curagiosu si neobositu in caus'a despartirii de serbi, cum si pentru re'nfiintia mitropoliei ortodocse. Acelu dn. Babesiu, despre acarui zelu confesionalu nu se va potea indoi nimeni, lasa a se publica in „Albin'a“ in Nr. 50 intre altele si acéstea:

Umilit'a mea parere e chiaru contraria opiniunii dlui Mandits. Eu dupa esperinti'a, conosciuti'a, si conosciuti'a mea, tienu starea anormala de acuma a scóloru gr. orientale, si cu deosebi a scóloru romanesi, de totu gresita, de totu stricatiósa si periculósa scopului de cultur'a poporului, ma si politicesce de consecutie fórté amenintatóre; in urmare cred ca e de cea mai urginta trebuintia introducerea unui sistemu corespundatoriu, si delaturarea institutiunilor presente.

Puntele ce dl. consiliariu de locotenintia Dr. Mandits le insira spre motivarea parerii sale, sunt, esaminate mai cu de amenuntulu, parte de totu false, si nisce suposite on totulu contrarie faptelor, parte nisce inpregiurari se cundarie, sèu nisce teorie, intrebuintiate intr'unu locu si modu nepotrivotu.

Eu voiu ale examina aici mai cu deamenuntulu, si de aceea mi iéau voia de a face inceputulu cu punctulu al 10, cá celu mai de insemnate.

In intielesulu punctului acestui-a institutiunea antemartiala (adeca institutiunea legala, ce a sustatu in fapta pana la anul 1849 inclusive) s'ar basá pre principiulu despartirii totale a scóloru de bisericá, unu principiu condamnatu astadi de tóte popórele.

La acést'a trebue umilitu se reflectezu:

a) ca principiulu despartirii scóloru de bisericá, dupa cum sciú eu, nu e delaturatu cu totulu nici in Austri'a, cu atatu mai putienu in cealalta parte a Europei civilisate, si mai ales in Germani'a culta.

Chiaru si in Ungari'a scólele de medilocu si institutiele mai innalte, cari inoa sunt scóle, nu sunt parte mare sub directiunea clerului, precum ni dovedesce destulu de chiaru atatu esistinti'a celoru cinci inspectorate supreme scolare de legea rom. cath., precum si gimnasiile si liceele reformate.

b) ca intre despartirea totala a scóloru de bisericá, si intre predarea totala a institutiunii scolare clerului, mai esiste inca unu sistemu de medilocu, fórté intielectu, oare intrunesc folósele ambelor extreme, ér de alta parte incungiura periculele amenduror'a, Asié cred, ca nici unu barbatu de statu nu va parteni, nici va vré se efeptuesca astadi in Austri'a si chiaru in Ungari'a despartirea totala a scóloru de bisericá; o astfelu de despartire in sensulu strictu nici n'a existatu vr'odata, nici se pretinde de catra cineva. De alta parte nu cred ca identificarea sèu contopirea scóloru cu biseric'a, domnirea volnica a bisericiei preste scóla si scopurile ei cetatienesci, se zaca in interesulu bisericiei, sèu alu statului. Inriurinti'a si superioritatea morala a bisericiei preste scóla a sustatu si se sustee totudeun'a, inse totudeun'a precisata intre marginile sale, si adeca, biseric'a se manduca si diréga prin organele sale moralulu crestinescu in tóte scólele, si cu deosebi in scólele popórale. Metodulu, didactic'a si pedagogi'a civila nu s'a ténutu nici candu de directiunea bisericiei, si nici nu credu se esiste vr'unu motivu moralu sèu politicu, destulu de intemeiatu pentru de a incredintiá aceste bisericiei si organelorulu ei.

In punctulu 3 si 9 din promemori'a dlui consiliariu Dr. Mandits, se dice, ca in intrég'a monarchia austriaca, si mai ales in tierile, ce se tienu de corón'a St. Stefanu, precum: Croati'a, Slavoni'a, Transilvani'a, conducerea scóloru g. n. u. se afla de presentu in manele clerului, scólele rom. cath. si gr. cath. inse sunt „salva suprema inspectiune“ in manile clerului, mai de parte cele reformate in manele respectivelor convente bisericesci, si ca reintroducerea institutiunii antemartiali, in intielesulu carei-a, denumirea invetiatorilor s'ar face prin guvernulu, (adeca prin inspectorulu supremu regescu,) ar aduce scólele intr'o stare, ce nu existe la nici o confesiune crestinesca din Ungari'a, si care ar eschide ori ce conceptu de autonomia.

La aceste am se observu:

a) Directiunea scóloru poporale g. n. u. se afla numai in Ungari'a, si aici éra numai in provincia pre de plinu in manele clerului, si acést'a in urmarea unor evenimente de totu fatale si nefavorabile. In Transilvani'a s'a reintrodusu institutiunea consiliariloru scolari atatu pentru scólele gr. orientale, catu si pentru cele gr. catholice, unu sistemu, care de atatia ani s'a doveditu atatu de recomandaveru, si oare existe de unu dieceniu in cele mai multe tiere corónale ale Austriei chiaru si pentru scólele catholice. De consiliariu pentru scólele gr. orinet. e denu-

mit de Maiestatea S'a consiliariulu scolaru Dr. Vasits, éra pentru cele gr. cat. Dr. Maioru, amendoi mireni, cari fungésa langa inaltulu guvernóu din Clusiu — fora vreo dependintia de ordinariate.

b) Directiunea scóloru poporale in granti'a militari'a se afla in manile directoriloru de totu independinti de cleru, cari stau sub suprema comanda mititara.

Aceste sunt fapte, cari ilustra in modulu calu mai eclatante puntele citate din promemori'a citata si nu sunt pentru, ci in contr'a parerii dlui consiliariu locotenientulu Dr. Mandits.

c) Conventele bisericiei reformate nu se pot privi nici de catu de institutiuni clericale, de óraoce acelea dupa natur'a constitutiunii au unu caracter mai multu civilu, si asié ele nu sunt nici unu argumentu pentru parerea dlui Dr. Mandits.

d) Scólele rom. cat. si gr. cat. in intielesulu concordatului (a carui activitate in Ungari'a, dupa parerea mea, e inca o intrebare deschisa) ar depinde, ce e dreptu, cu totulu de la cleru; in fapta inse s'a facutu ohibsuiri de a ciuntá in generalu, si de a incungiurá catu numai se póte — dependinti'a acést'a, precum ni dovedesce acést'a destulu de chiaru nu numai esemplulu din Transilvani'a, ci si crearea consiliului de invetiamentu cu sfer'a cea mai mare de activitate; — altcum dependinti'a acést'a nu s'a realizatu nici odata in orasiile mai mari, precum nici in scólele de medilou.

Crearea consiliului de invetiamentu ni-e dovéda chiara, ca pre campulu invetiamentulu nime nu astépta vr'unu progres de la inriurinti'a fara margini nici chiaru a clerului catholice, pre langa tóte ca acéla se tiene de celu mai cultu, mai aptu si nedependinte. Autonomia, de oare vorbesce Dl. consiliariu de locotenintia la finea punctulu 9 se póte conservá dupa parerea mea, prin administratiunea scolastica civila chiaru ca si prin cea clericale. Episcopii inca sunt eflusulu denumirii Maiestatii, chiaru cá consiliariu scolaru sèu inspectorii supremi. Autonomi'a pre tinsa, cel putienu pentru Romani, a fostu totudeun'a numai o fictiune fara tóta valórea reala, si daca acést'a autonomia va aflá candva partenera necesaria in congresele nationale, eu cred, ma sum convinsu, ca inaltulu guvernulu de statu va sci apretini voturile congreselor in privinti'a objectului. Inaltulu regimulu inse are dreptulu inspectiunii supreme asupra scóloru nóstre, un dreptu, care nu i se póte disputá; fiinti'a sa intréga formulésa legalulu „jus reservatum regimulu“; si acestu dreptu legalu cunditionésa positiv'a detorintia a regimului, de a introduce in scóle o administratiune corespundietória si acomodata pentru cultu'a poporului.

AUSTRIA INFER. Vien'a. Fienduca in Nr. tr. erá vorba de incordarile federalistiloru, tragu luarea aminte a romaniloru, ca nici unu poporu nu e cu simtiu atatu de sinoeru si ecuitabilu, cá se luore si in interesulu poporului romanu; inse tocma de aceea elu se nu créda, ca dór' federalistii le-ar cóce acum si loru placinte, pentruca federalistii galitiani inca ar dori aneacsarea Bucovinei la Galiti'a, a partiumuriloru si póte si a Transilvaniei la Ungari'a, in pretiu de a netedi si astupa gur'a la cei neimpacati fara 48, si a Banatului cu Voivodin'a pe catu s'ar poté la regatulu triunitu. Palacki e ringurulu intre federalisti, care intielege federalismulu in sensulu arondarii nationalitatiloru din Austri'a, inse Magna petis Phaëton, si nu crede nime ca póte reesi unu astfelu de sistemu federalisticu, ér' in érb'a federalismului cu gruparea provinciiloru sierpele sta ascunsu se ne dè mai antaiu noue muscatura. — Romanulu inse are cuventu a'si redica fruntea si pe basea de nou doveditei sale lealitati se fia mainesfiutu intru a misca tóte, spre a 'si castiga si elu valóre drepturiloru sale politice, nationale si de autonomi'a patriei, orce sistemu va esi la tapetulu incercariloru politice. —

Tocma ne sosi si scirea, ca Dr. Rieger si Palacki in fruntea federalistiloru avura conversare cu min. c. Belcredi in caus'a acést'a, inse despre resultatu nu transpore nici una radia de lumina, cu tóte ca s'ar orede, ca federalistii toti cati acursera la Vien'a se reintorsera, fara mare prospectu, la ale sale.

Amu descoperi, ca romanii nu potu privi la dualismulu decatu cá la gróp'a vietii loru politice, inse acést'a cine nu o scia din diurnale? Pre calea representativa inca s'au luptatu bar-

bati nostri pentru autonomi'a Transilvaniei pretendenduo de atatea ori susu si diosu prin acte publice, din cari regimulu si in. dinastia sunt bine informati, ca pe romanu neci una sistemu n'ulu póte impaca, care l'ar mai indupleca cu sila la una suprematia a vreunui dintre popóra. — Red.

— Sunt cateva septemani, de candu mai multe diarie propaga cu tóta cerbici'a faimele de dimisiunea sèu celu pucinu modificarea ministeriului austriacu. Dupa acelasi candu se duce ministerulu intregu, candu cadu numai gr. Belcredi si Mailath cá urditorii sistemei, sèu mai bine ai noului provisoriu de astadi; mai apoi éra si remanu aceia si se ducu grafii Mensdorf, min. trebilorulu din afara, Larisch alu finantielorulu si Wüllersdorf alu comericiului. Cu aceiasi cerbicia se innoiesce si faim'a despre conchiamarea senatului imperialu, cum si a die-tei ungurene; éra in momentele de facia voiescu se scie, ca ministerulu ungurescu ar fi cá castigatu si denumitu din partit'a boierésca conservativa, éra nu din a lui Deák. Este unu lucru sarbedu a face politica coniepturala (pe gacite). Deci déca cei din capitala ambla orbicandu, noi cei din provincia cu atatu mai virtosu se ne armamu cu rabdarea si se asteptamu fapte complinite. Schimburi se voru face, pentruca trebile imperatiiei nu mai potu merge asié precum au mersu. Cu tóte perderile si cu darea Venetiei Austri'a pe mai bine de 11 mii miluri □ totu mai remane cu 33 1/2 milióne locuitori, alu caroru numeru schimbanduse sistemu'a spre bine se póte multi in 25 ani la 40 milióne.

Frumós'a porunca de di din 17 Aug. data de archiducele Albrecht cá supracomandantu catra intrég'a armata arata, ca catu pentru Austri'a mergemu spre pace definitiva. Altii apoi mai sparga'si capulu oricum voru vrea. — Tocma ne vine scirea, ca intre Austri'a si Prusi'a s'a incheiatu la Prag'a pace definitiva, precum si ca negociatiunile de pace cu Itali'a inca mergu bine.

Cronica esterna.

PRUSIA. Berlinu 17 Aug. Prusi'a prin incorporarea catorva parti ale Germaniei castigá unu teritoriu de 1300 mil. □ cu aprópe 4 1/2 milióne locuitori. Asié astadi Prusi'a se intinde pe 6400 mil. □ cu 22 1/2 milióne locuitori; mai ia apoi si protektoratulu preste alte cateva staturi germane mai mici, éra marea de nordu vine mai preste totu potestatea ei. Destulu atata, ca Germani'a trece prin prefaceri radicale, alu caroru inca numai inceputulu se vede.

M. Ducatu Baden, (alu carui duce este ruditu cu cas'a prusiana) incheié pace cu Prusi'a, cum si unu imprumutu de cinci milióne taleri in Berlinu.

ITALIA. Florenti'a 18 Aug. Generalulu Lamarmora cadiu reu din rangulu ce avuse, ér' in loculu lui naintá gen. Cialdini. Pettinengo ministru de resboiu inca a cadiutu éra reu, si portofoliulu portatu de elu se dete lui Cuggia. —

ROMANIA. Bucuresci 19 Aug. Dupa tóte cate s'au scrisu despre invasiuni noi am fi fórté curiosi a sci, déca consulatele austriace au aflatu ceva de timpuriu despre acoela incercari ale revolutionariloru unguri. Consulatul generalu austriacu din Bucuresci are personalulu multu mai numerosu decatu ordinióra si adica: 1 Consulu, 1 Cancelariu, 3 vice cancelari, 1 dragomanu, 1 adjunctu, 2 amplotu la paspórté, 18 corporali de agentia etc. Sciti inse ca dintre functionari cei mai multi nu cunosc de locu limb'a romanésca! Si totusi in legile tierii nóstre in privire la agentiile din Principate sta cu totulu altu ceva.

— Dupa scirile mai noua pe care le avemu dela Bucuresci pana in 19 Aug. n. gubernulu s'a pus cu totuadinsulu pe economia, pentruca asié se mai indrepte cumplitete rele urmate din blastamatele si infamele pradatiuni ale domniei cadiute. La multi le pare fórté reu, ca fostii ministrii Cogalnicénu, Florescu, Cretulescu, in urmarea amnestiei au scapatu asié usioru de prooesu criminalu. Trebuea se se dea odata oateva ecsemples infioratóre.

— Dupa „Romanulu“ Domnitorulu Romaniei Carolu I. intreprinse o calatoria in Moldov'a, unde pana acum inca n'a amblatu. Purcederea din capitala' fú in 21 Aug. n. Resultatele calatoriei se voru publica la timpulu seu atatu in „Monitoru“, catu si in alte diarie.

Totu din „Rom.“ aflamu, ca in capitala s'a

formatu o societate politica sub titulu de Amicii constitutiunii. Acea societate se adunà in 22/10 Aug. s'era paremi-se adon'a óra in sala numita Slatinéu spre a lucra mai departe si a inscrie mai multi membrii. La nou'a chiamare este subscrisu dn. C. A. Roseti fostu ministru de cultu si proprietariu alu „Romanului“ cá vice-presiedinte. Unele diarie totu romanesci combatu acésta societate séu clubu fara nici o crutiare si o numescu societatea republicanilor rosii. (Vedi mai la vale.)

„Trompett'a“ carea incetase pre vreo 10 zile dela 19 Aug. incóce incepù a esi éra cu Nr. 443 numerati in alu IV-lea anu, acum inse nu sub redactiunea dlui Ces. Boliacu, ci sub a dlui A. Nicolae Basarabescu, fiindu girantu respunsabilu d. Andr. Ionescu si administratoru I. Porianu. Intr'aceea limbagiulu Trompetei remase mai preste totu celu de mai nainte, aceeași ura asupra „Romanului“; acelasi spirit de ne'mpacata persecutiune in contra evreiloru, aceeași urgia asupra clasei muncitóre din Ardélu, din care trecu mai multi spre a lucra mai alesu vér'a la campurile cele intinse a le proprietariloru si in parte lipsite de bratia muncitóre, in urma aceiasi termini sarcastici plini de amaratiune, incriminatori in drépt'a si in steng'a. Intr'aceea fiindca dincóce se citescu pre catu scimu noi, fórté pucine ecsemplare din „Trompett'a“, dati se reproducemu si aici o proba de stilu anume cu privire la societatea despre carea ne fù vorb'a mai in susu.

„Ce lucru se mai fia acésta societate pe care o formésa Rosii spre padi'a constitutiunii!? De cine este amenintata constitutiunea?”

Nu s'a derematu óre trecutul demoralisatu si coruptu din epoc'a dela 2/14 Maiu? Nu este astadi constitutiunea data pe mana de ómeni alu caroru zelu spre padi'a legiloru este cunoscutu totur'a din chiaru cantarea ce le-au facutu diariulu „Romanulu“? Si pentru ce, astadi ne mai avendu nici unu motivu de opozitiune contra Albiloru*), cari ii respingù dela dinsii cá pe nisce lighiöne**) impure, ofensésa Rosii***) pe fostii loru tovarosi in nóptea de 23 Febr., aretandu-le printr'acést'a ca n'au inoredere in iubirea loru de constitutionalismu, si se'i silésca, fara voia-le póte, a ajunge la una violare a constitutiunii de necadiu, ca li s'a banuitu bunele loru intentiuni in privinti'a constitutiunii?

Noi credemu, ca in locu a face unu bine constitutiunii printr'acésta societate, ei facu din contra unu reu, pentru ca necajescu pe boieri, ofensandu-i prin banuel'a ca voru calcá si chiaru constitutiunea ce au facut'o dloru dupa placu, dupa chipu si asemenare.“

Intr'aceea acestu limbagiulu tréca mérga, pentruca alte invective sunt fara asemenare mai grosolane, in catu la noi si pe airea aru trage de siguru in urm'a loru séu dueluri pe mórté, séu inchisóre pentru onórea vatamata. De altmintrea tocma in „Romanulu“ se vorbesce si de unu duelu, care érá se se intemple mai de curendu in capitala.

A dou'a proba de stilu din „Trompett'a“ va esi in Nr. viitoru.

— Asupra conditiuniloru unei impaciuri definitive dintre Turci'a si Romani'a totu mai domnesce inca o negura nestrabatuta; totusi se crede ca timpulu celu mai deaprópe va reversa lumina preste tóte.

Cá resultatu alu unoru comisiuni cercetátóre ordinate de catra fostulu regimu provisoriu avemu la mana o carte coprintietóre de documentele doveditóre a le spurcateloru abuzuri comise la tipografi'a statului mai alesu prin amplotiatulu Petrescu si prin liferantulu G. Ioanid (bulgaru de natiune). —

Ceva despre neologismi seu cuvinte noua.

Natiunea germana este la numeru de cinci ori mai mare decatú este natiunea romanésca

*) Partit'a boierésca, carea astadi nu mai are intielesu. — Red. Gaz.

**) Jivine, vietuítóre spurcate. — Red. Gaz.

***) Rosii s'aru numi republicanii socialisti dela 1848, lucru maimutiatu dupa rosii din Paris; asié inse nici acea numire nu mai are nici unu intielesu. — Red. Gaz. —

din Daciile lui Traianu, tocma inse in acea proportiune a numerului séu i s'au imultitu si provincialismii si chiaru dialectele ei. Acésta n'ar fi vreo mirare; mai interesantu este a sci, ca natiunea germana se desteptase multu mai tardiu de catu italienii, anglii, spaniolii si francii spre a imbratiosia unulu din dialectele sale, a'lu inavuti si cultiva pe acela cu ajutoriulu celorlalte si asié a se scapa de jugulu, nu alu latinitatii clasice, pe care prea pucini o cunoscea, ci de alu celei barbare, cum si de alu limbei francesci, pe care amendoua le vorbea si le scria in clasele mai de susu ale societatii nu numai barbatii, ci si femeile, inse cum? se apere Ddiu.

Nu atatu dela reformatiune (1520), catu mai virtosu dela inceputulu vécului alu 18-le mai multi germani invetiati se aruncara cu tóte poterile loru pe cultivarea si anume inavutirea limbei cu termini séu adica cu materialu curatu germanu, éra de alta parte cu scóterea din limba a toturorú cuvinteloru elinesci, latinesci, francesci s. a.; érá in catu pentru statorirea formeloru si a ortografiei decurgea intre carturari disputele cele mai ferbinti si mai uritióse pana la vatamari personale, ba intre profesorii din Lipsi'a s'a intemplantu si bataia cá intre orbi.

Cultivarea limbei, curatirea ei de materialu si de forme straine, inavutirea prin totu ce are natiunea propriu (alu séu) bunu, frumosu si de pastratu, latirea iubirii catra aceeași, introducere ei in tóte ramurile vietii natiunale — este conditiune de vietia pentru fiacare natiune si datorintia absoluta pentru fiacare membru alu ei. Pana aici credu ca s'aru fi intielesu si carturarii natiunii romanesci in privinti'a limbei nóstre natiunale; aci inse sare la midilocu o intrebare, la carea dupa a mea opiniune nu se póte da respunsu numai cu un'a ou doua si nici ca este loculu a intinde in o fóia politica dispute lungi asupra ei. Se cere adica cá se scimu curatu, pana unde avemu se impingemu asié numitulu Parismu, adica curatirea limbei de termini straini si — déca ve place, de stilu coroitu, candu latinu, candu nemtitu, unguritu, grecitu, francitu. Sunt adica in fiacare limba, prin urmare si in a nóstra mai multi termini, carii sémana cá si cum s'aru finascutu din cate o casatoria mestecata, prin urmare precum se dice incrucita din doua natiunalitati. Germanii isi intiepenisera carulu in petrii, pentruca se scótiá si pe asemenea termini, ci dupa dispute multe si fórté uritióse ale numerosiloru pedanti cu carii ii daruise cerulu, au venitu abié la cunoscentia, cumca ei inferbintél'a gónoi la care luasera pe totu ce li se vedea a fi strainu in limba érá p'aci se lasé pe natiunea intréga fara tata, mama, capu, nasu, urechi, fara natura, casitu, untu, vinu, oleiu, sare, fara relege, biblia, altaru, turnu*), ba si fara cesaru, ministrii, oum si fara o multime de alte fiantie si lucruri, de care nu póte remané lipsitu nimeni pe faci'a pamentului. Adica toti terminii aceia érá remasi la germani séu de dreptulu din limb'a latina, séu cá din intemplantu ei semana unii cu altii cá esiti din aceiasi protoparinti cine soie cu cate mii de ani mai nainte de pedantii popóraloru europene, precum de ecs. sole (sóre) ilu gasesci pana si in limb'a sanscrita.

Intr'aceea pedantii nu se lasa asié usioru de aceea ce au apucatu ei odata. Aceiasi la germani incredenduse in natur'a sintetice a limbei loru si fara se mai intrebe si de audiulu si de vointi'a necum a tieraniloru, ci nici de a claseloru datátóre de tonu in natiune, incepura a fabrica ei insii la termini noii si la ortografii care de care mai orestate si mai cocorate, apoi le scósera de vendiare in piati'a dela Lipsi'a. Asié ei pe la finea vécului alu 17-lea incepura a intrebuintia de ecs. in locu de Nase Schnauber, pe Vater ilu tradusera cu Pfanzherr, Kloster cu Jungfernzwinger, Natur cu Zeugemutter, Echo cu Thalmund, Mantel cu Windfang, Muskete cu Schiessprügel, Tambour cu Fellrassler, Student cu lateinischer Handwerkseselle etc. etc. Veni apoi I. H. Campe*), carele are merite nedisputate pentru limb'a si literatur'a germana, care inse in curatirea lim-

*) Pater, nemt. Vater; Mater, Mutter; Caput, Kopf; Nasus, Nase; Auris, Ohr; Caseus, Käse; Butyrum, Butter; Vinum, Wein; Oleum, Oel; Sal, Salz; Caesar, Kaiser etc. etc.

bei de cuvinte straine a mersu pana a se face de risu nu numai la contimpuranii sei, ci si la generatiunile venite dupa elu. Campe schimbá pe consulu cu Volksberater, Ferrücke cu Haarhaube, Champs-Elysées cu Wonnegarten, Papst cu Glaubensvater, Fenster (lat. fenestra) cu Tagleuchter, Menuet cu Führtanz, Dialog cu Zweigespräch, Professor cu Hochlehrer, Student cu Hochschüler, Magnetismus cu Zauberstreichelkunst, Natur cu Allwesenheit etc. Altii totu din dilele lui Campe incepura a traduce si mai siodu, de ecs. Katze (lat. catus) cu Mäusehund, Fledermaus cu Luftmaus, Mikroskop cu Naserohr, Optik cu Lichtstrahleneigenschaftswissenschaft, Hydrostatik cu Wasserstandslehre, Geometrie cu Figurebeziehungslehre (dar' figura e latinesce), Nase cu Gesichtserker, Invalide cu Kriegskrüppel, Commission cu Auftrag, Termin cu Tagefahrt, Uniform cu Gleichtracht, General cu Allgemeiner, Major cu Grösserer, Officier cu Wehroberer, Adjutant cu Warnholder, Lieutenant cu Platzhalter etc. etc. Multi isi batura capulu cum se mai scape si de Acker (lat. ager), Wall (vallum), Pfal (pallus), satt (satur), Schule (schola), Uhr, (hora), Garten (franc. jardin, ital. giardina), Tabak, Thee, Caffee, Chocolate, Musik, Dilettant, Clavier, Piano si o miie altele, ci n'au fostu in stare de a scapa de ele, pentruca poporulu si toti scriitori mai practici indestulati ca au scosu limbele straine din conversatiune si cu acelea doua trei mii de cuvinte straine care s'au potutu departa fara greutate, pe celelalte le pastrara cá si pe cele stravechi natiunale, intocma precum au pastratu elinii cuvinte egiptene si romanii antici cuvinte grecesci ou multimea. Societatea, séu adica publiculu germanu se innebunise intru a si impestritia limb'a catu se po- tea mai tare cu termini francesci, pana candu Kotzebue si altii incepura a plesni cu biciulu satirei, prin care se si ajunse scopulu in parte mare, érá restulu l'au implinitu cativa scriitori geniali, carii trecendu pe deasupra toturorú pedanteriiloru, ajutati de genialu loru, au curatitu limb'a pre atatu pre catu au aflatu ei cu cale si au pastratu din terminii straini numai pe aceia, de carii au simtitu si prevedintu ca natiunea nici va vrea nici va potea se scape, din cauza ca altii mai buii, mai respicatoi de cutare idei si totuodata mai sonori n'are de unde se puna in loculu loru. De aci incolo natiunea incepú a vorbi si a scrie asié precum o inventiara nisce barbati cá Schiller, Göthe, Herder s. a.

Multi dintre connatiunali nostrii s'au ingrijatu, ca ce va esi din acésta galagia in care ajunse limb'a nóstra natiunala t.asa si impinsa de cativa ani inóce. Saltus non datur. Natiunea romanésca inca va trebuí se tréca ou limb'a sa neaparatu prin tóte acelea fase séu prefaceri, prin care au trecutu alte popóra. Noi inse vomu trece relative multu mai curendu. Nu e departe timpulu, candu critic'a si legea voru intra in dreptulu loru, biciuindu pe toti cati séu din lene séu din desiertatiune gretiósá isi batu jocu de limba. G. B.

Novissimu. Unu telegramu din Vien'a 24 Augustu anuntia, ca ministeriulu maghiaru e denumitu. — Bar. de Szennyei ar fi presiedinte; diet'a Ungariei s'ar deschide la inceputulu lui Octobre. Nu amu crede bucorosi acést'a soire. —

Bucuresci. Col. Haralambiu e denumitu min. de resbelu. Ghica demisiona. —

Respunsuri:

Blasiu 10 Aug. Avendu materialu gramaditu, pana in Nr. 64 e preste potintia; suntemu totuodata constrinsi a'lu citi cu condeulu in mana. . .

Dela Campi'a. Fara data. Pentru Ddiu, érá si éra Ios. Hossu; apoi dela Gaz. Nr. 26 abié acum?! Vomu vedea ce vomu potea face. . .

*) Nascutu la 1746 in ducatul Braunschweig, mortu in 1818; capelana de regimentu, apoi profesoru, directoru, librariu, decanu, auctoru alu mai multoru scrieri pentru tinerime, in 37 tomuri, alu unuilescionu in 5 tom. si alu autu vocabulariu de cuvinte straine intrate cá pe furisulu in limb'a germana (Braunschweig 1813).